

Z Kroniki naukowej

KONFERENCJA NAUKOWA W RUCIANEM

W dn. od 26 do 30 czerwca 1964 r. odbyło się w Rucianem pięciodniowe seminarium naukowe poświęcone mało dotąd zbadanej problematyce dziejów ludności polskiej w Republice Weimarskiej i w III Rzeszy. Wspomniane seminarium zorganizowane zostało przez młody, lecz mogący już wykazać się sporym dorobkiem badawczym i organizacyjnym Ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie przy współudziale tamtejszego ZW Towarzystwa Rozwoju Ziem Zachodnich. W seminarium wzięło udział około dwudziestu pracowników nauki ze środowiska olsztyńskiego, wrocławskiego, katowickiego, warszawskiego, szczecińskiego, toruńskiego, gdańskiego, opolskiego i poznańskiego jak również kilku b. działaczy — weteranów ruchu polskiego w Niemczech oraz paru dziennikarzy zajmujących się problematyką stosunków polsko-niemieckich i polskich Ziem Zachodnich. Instytut Zachodni był reprezentowany na konferencji przez red. Floriana Miedzińskiego oraz przez autora niniejszego sprawozdania. Kierownictwo naukowe seminarium sprawował prof. Henryk Zieliński z Wrocławia, a strona organizacyjna spoczywała w rękach kierownika Ośrodka Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego, dra Wojciecha Wrzeńskiego z Olsztyna.

Zasługą organizatorów było nadanie seminarium charakteru roboczej sesji naukowej, która zgromadziła przede wszystkim badaczy zajmujących się problematyką polsko-niemieckich stosunków mniejszościowych w dwudziestoletnim międzywojennym oraz b. działaczy polskich w Niemczech wnoszących w obrady, pochodzącą z autopsji, doskonałą znajomość omawianej problematyki, jak również atmosferę autentyzmu i najbardziej osobistego zaangażowania ideowego. Podkreślić także należy przemyślany dobór tematyki przedstawionych referatów, które objęły wszystkie węzłowe zagadnienia związane z położeniem i działalnością ludności polskiej w Niemczech w l. 1919—1939. W tych warunkach obrady seminarium dały rzeczywiście całościowy obraz aktualnego stanu badań nad dziejami mniejszości polskiej w Republice Weimarskiej i III Rzeszy, a ożywiona dyskusja nad wygłoszonymi referatami — przy utrzymaniu wysokiego poziomu naukowego — nie zasklepiła się w czysto akademickich rozważaniach oderwanych od żywej atmosfery trudnych i heroicznych zmagania ruchu polskiego w Niemczech.

Obrady otworzył referat dra Jerzego Jacimirskiego z Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Katowicach pt. *Polacy w Niemczech w l. 1920—1939. Liczba, rozmieszczenie i struktura*. Posługując się metodami statystyczno-demograficznymi, omówił w nim prelegent, w oparciu o oficjalne wyniki niemieckich spisów ludności i polskie obliczenia szacunkowe, trudne i kontrowersyjne zagadnienie rzeczywistej liczby ludności polskiej w Niemczech w okresie międzywojennym. Wiele miejsca poświęcił on również kwestii rozmieszczenia i ruchów migracyjnych tej ludności, a także bardzo istotnemu problemowi jej struktury społecznej i zawodowej. W konkluzjach referent podkreślił wyjątkową wagę sprawy ustalenia precyzyjnych kryteriów przynależności do mniejszości polskiej, która to sprawa była w omawianym okresie przedmiotem sporu pomiędzy stanowiskiem polskim

(obiektywne kryterium językowe), a stanowiskiem niemieckim (subiektywne kryterium poczucia narodowego).

W ścisłym związku z tym ostatnim zagadnieniem pozostawał drugi z referatów, wygłoszony przez dra Mariana Orzechowskiego z Uniwersytetu Wrocławskiego, a poświęcony problemom świadomości narodowej ludności polskiej w Niemczech w okresie Republiki Weimarskiej i III Rzeszy. Prelegent przedstawił socjologiczne i socjopsychologiczne aspekty skomplikowanego problemu świadomości narodowej poszczególnych grup ludności polskiej w Niemczech, przy czym ukazał wyjątkową złożoność tego problemu oraz dynamiczny charakter kształtowania się postaw narodowych w warunkach wzmagającego się nacisku germanizacyjnego i niekorzystnej struktury społeczno-zawodowej tej ludności. Podkreślił on niewystarczalność wyłącznego stosowania jednego z dwóch wyżej wymienionych kryteriów przy próbie naukowego usystematyzowania omawianego przez siebie zagadnienia i wysunął postulat badawczy elastycznego stosowania obu kryteriów z uwzględnieniem jeszcze dodatkowych metod korygujących. Referat wniósł nowe ujęcie teoretyczne skomplikowanych problemów świadomości narodowej Polaków w Niemczech.

Referaty te stanowiły niejako wprowadzenie do dalszych obrad poświęconych działalności politycznej, oświatowej i gospodarczej ruchu polskiego w Niemczech oraz jego stosunkom z Rzeczypospolitą. Z tej drugiej grupy referatów wymienić należy na pierwszym miejscu wykład dra Wojciecha Wrzesińskiego z Olsztyna, który w syntetycznym rzucie przedstawił działalność polskich organizacji politycznych w Niemczech w l. 1920—1939, koncentrując się przede wszystkim na najważniejszej z nich w tym aspekcie, tzn. Związku Polaków. Ten najobszerniejszy spośród wygłoszonych referatów, oparty niemal wyłącznie na wszechstronnych i wnikliwych badaniach archiwalnych, wniósł wiele nowych faktów i ustaleń do znajomości ruchu polskiego zarówno w okresie Republiki Weimarskiej, jak i III Rzeszy. Dodać tu należy, iż w dyskusji nad tym referatem szereg b. działaczy polskich podzieliło się z zebranymi wspomnieniami ze swej działalności, ujawniając wiele faktów i ocen ówczesnych, które nie zawsze pozostawiły swój ślad w zachowanych dokumentach archiwalnych.

Dopełnieniem referatu dra Wrzesińskiego był zwięzły wykład dra Mariana Wojciechowskiego z Instytutu Historycznego na Uniwersytecie im. Mikołaja Kopernika w Toruniu pt. *Rzeczypospolita a Polacy w Niemczech*. W oparciu o dotyczące tego zagadnienia kluczowe dokumenty zachowane w Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych w Warszawie omówił w nim prelegent zasadnicze założenia i dominujące tendencje polityki rządu polskiego, a zwłaszcza Ministerstwa Spraw Zagranicznych odnoszące się do położenia i działalności Polaków w Niemczech w l. 1933—1939. Dr Wojciechowski wskazał, iż o ile dla kierownictwa MSZ z ministrem Beckiem na czele sprawa ta miała znaczenie raczej drugorzędne i instrumentalne w stosunku do całokształtu polityki wobec Niemiec, to jednak w prowadzonej przez Wydział Polaków Zagranicą za pośrednictwem konsulatów w Rzeszy akcji maksymalnego umacniania ruchu polskiego w Niemczech jak nic przewodnią przewijała się, nie zawsze głośno wypowiediana, koncepcja traktowania tej akcji jako przygotowania do przyszłego powrotu Polski na jej przastare ziemie piastowskie, w wypadku gdyby Niemcy naruszyły granice Polski ustalone w traktacie wersalskim. To drugie czy może nawet trzecie dno polityki MSZ pozwalało lepiej zrozumieć genezę niektórych błędów pracy polskiej w Niemczech, wynikających z mechanicznego stosowania w zupełnie odmiennych warunkach wzorów działalności Zetu czy POW z okresu przed odzyskaniem niepodległości. Należy jedynie żałować, że poruszony przez referenta problem nie znalazł podczas konferencji omówienia w odniesieniu do okresu l. 1920—1932.

Przedstawieniu bardzo doniosłej dziedziny pracy polskiej w Niemczech poświęcony został referat dra Teodora Musiöla z Opola pt. *Działalność oświatowa i szkolna Polaków w Niemczech w latach 1920—1939*. Ze znajomością szczegółów i danych statystycznych omówił w nim prelegent trudną i często pełną samozaparcia walkę o polską oświatę w Niemczech, która stawała się coraz to trudniejsza w warunkach totalnego państwa hitlerowskiego.

Dr Kazimierz Pietrzak-Pawłowski z Instytutu Spółdzielczego w Warszawie, b. kierownik IV Dzielnicy Związku Polaków w Niemczech, zamknął cykl referatów szczegółowym naszkicowaniem działalności polskich instytucji gospodarczych w Republice Weimarskiej i w III Rzeszy. Prelegent wykazał podstawowe znaczenie rozwoju polskich spółdzielni i banków jako bazy ekonomiczno-finansowej w walce o utrzymanie i rozszerzenie stanu posiadania żywiołu polskiego w Niemczech. Wartość tego wykładu wynikała przede wszystkim z faktu, iż referent połączył w swojej osobie kwalifikacje naukowo-badawcze z bogatym doświadczeniem w zakresie omawianego zagadnienia wyniesionym ze swej przedwojennej działalności w organizacjach polskich w Niemczech. Referat uzupełniony został w ramach dyskusji dłuższą wypowiedzią Jana Kocika, b. kierownika polskiej placówki bankowej w Złotowie.

Nad poszczególnymi referatami, rozwinęła się ożywiona dyskusja, w której znaczna część mówców zabierała głos nawet po kilka razy. Cechą charakterystyczną tej dyskusji było wzajemne uzupełnianie się opartego o badania źródłowe spojrzenia historyków z popartym osobistymi doświadczeniami i znajomością realiów, podejściem b. działaczy — zasłużonych weteranów ruchu polskiego w Niemczech. Krzyżowanie się tych dwóch punktów widzenia prowadziło niekiedy do żywych kontrowersji i spięć polemicznych, bez wątpienia jednakże przyczyniło się do wyłonienia się w toku obrad bardziej wszechstronnej prawdy o dziejach ludności polskiej w Niemczech i jej dramatycznej walce prowadzonej w obronie odrębności narodowej przed naciskiem germanizacyjnym i procesom asymilacyjnym. W dyskusji wzięli również udział obaj przedstawiciele Instytutu Zachodniego. Red. Miedziński podkreślił przede wszystkim w swych wypowiedziach konieczność właściwego, wszechstronnego naświetlania zagadnień w publikacjach o działalności mniejszości polskiej w Niemczech zgodnie z postulatami wynikającymi z dyskusji oraz aktualnymi potrzebami wywołanymi rewizjonistycznym stanowiskiem historiografii i publicystyki zachodnoniemieckiej. Natomiast piszący te słowa w dłuższej wypowiedzi przedstawił nieporuszony w referatach problem polsko-niemieckich rokowań mniejszościowych z 1937 r., zakończonych deklaracją mniejszościową rządu polskiego i niemieckiego z dn. 5 XI 1937 r.

Obrady podsumował prof. Zieliński, który w głębokiej syntezie omówionych podczas seminarium problemów podkreślił w pierwszym rzędzie postulat połączenia w badaniach nad dziejami ludności polskiej w Niemczech pełnego obiektywizmu i ścisłości naukowej z patriotycznym zaangażowaniem ideowym i umiejętnością oddania atmosfery często tragicznego heroizmu walki narodowej Polaków w Rzeszy, zwłaszcza w okresie hitlerowskim. W tym podsumowaniu wnoszącym szereg ciekawych uwag metodycznych znalazło się także miejsce dla akcentów szczerego i niewerbalnego uznania i hołdu dla uczestniczących w obradach zasłużonych b. działaczy ruchu polskiego w Niemczech.

Ogólnie oceniając dorobek seminarium w Rucianem, należy podkreślić wysoki poziom referatów i większości wypowiedzi dyskusyjnych. Roboczy i kameralny charakter tej konferencji naukowej przyczyniał się do większej swobody i żywości dyskusji, jak również umożliwił poruszenie w niej niektórych zagadnień kontrowersyjnych i dotąd niepozbowionych aktualności politycznej w aspekcie polemiki

polskich badaczy z rewizjonizmem zachodnioniemieckim w duchu bezwzględnego obiektywizmu i troski o pełną prawdę historyczną. Przebieg seminarium w Rucianem i jego niezaprzeczalny poważny wkład w posunięcie naprzód wiedzy o dziejach ludności polskiej w Niemczech w okresie dwudziestolecia międzywojennego potwierdzają celowość organizowania również w przyszłości spotkań naukowych tego właśnie typu.

Restytut W. Staniewicz

Z kroniki Instytutu Zachodniego

Uroczystość 22 Lipca w IZ. Dn. 20 lipca br. odbyło się, w związku z nadchodzącym Świętem Odrodzenia i 20-rocznicą powstania Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, uroczyste zebranie pracowników IZ. Po zagajeniu przez mgra J. Rachockiego, przemówienie wygłosił doc. dr W. Markiewicz, który omówił najważniejsze osiągnięcia Polski Ludowej porównując je z dokonaniem państwa przedwrześniowego i stanem ziem polskich po zakończeniu działań wojennych w r. 1945. W zakończeniu doc. dr W. Markiewicz odczytał listę nagrodzonych z okazji Święta Odrodzenia pracowników IZ.

Wizyty gości zagranicznych w IZ.

W dniach od 1—4 lipca br. prowadził w IZ badania naukowe pracownik Instytutu Historycznego Uniwersytetu Humboldta Joachim Lojewski. W związku z tym pobytem przeprowadzono szereg rozmów w perspektywie nawiązania współpracy pomiędzy IZ a reprezentowanym przez p. Lojewskiego instytutem berlińskim.

W dn. 7 VII 1964 r. odwiedziła Instytut Zachodni grupa 15 historyków z NRD. Grupa ta przybyła do Polski na zaproszenie Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Historycznego.

W dn. 12 VIII 1964 r. przebywała w Instytucie Zachodnim dwunastoosobowa grupa studentów amerykańskich, uczestników seminarium *Brethern Church* z prof. Burke na czele. Goście interesowali się działalnością naukową i wydawniczą Instytutu. Informacyj udzielał doc. J. Krasuski.

W dniu 12 VIII 1964 r. odbyło się na terenie Instytutu Zachodniego spotkanie czternastoosobowej grupy studentów duńskich z Kopenhagi, członków Towarzystwa Przyjaciół ONZ, z pracownikami Instytutu. Po przedstawieniu problematyki naukowo-badawczej Instytutu przez prof. M. Szczanieckiego, goście stawiali pytania, na które odpowiadali mgr J. Konieczny i mgr J. Sobczak. Pytania dotyczyły głównie współczesnych stosunków polsko-niemieckich.

